

MEMORIALISTICĂ

ION VENIAMIN ADRIAN — (1835—1875) UN PIONIER AL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI ȘI CULTURII BOTOȘĂNENE

ȘTEFAN CIUBOTARU

Numele lui I. V. Adrian este strins legat de școala botoșăneană, fiind unul din cei doi profesori care au predat pentru prima dată la Liceul „A. T. Laurian“, fiind primul revizor școlar al județului care a avut sarcina de a organiza primele școli primare, ca efect al Legii asupra instrucțiunii, promulgată la 25 noiembrie 1864 și pusă în aplicare la 1 septembrie 1865, iar în domeniul culturii, este fondatorul primei reviste culturale și a primei tipografii din oraș. Cu drept cuvânt se poate spune că este un adevărat pionier al învățămîntului și culturii botoșănene.

S-a născut la Mihăileni în anul 1837. După ce-a urmat școala primară în târgul natal, a frecventat cursurile gimnaziului din Fălticeni. A urmat apoi Universitatea ieșeană unde a obținut licența în litere, după care a fost profesor la Dorohoi și Galați.

În anul 1859 înființându-se gimnaziul din Botoșani, a venit la această școală ca profesor. Din acel moment, el avea să joace un rol important în dezvoltarea învățămîntului și culturii noastre.

În ziua de 7 septembrie 1859, 16 școlari înscriși în clasa a I-a a viitorului liceu „A. T. Laurian“, au intrat într-o clasă a școlii primare ce se afla în curtea bisericii Sf. Dumitru. Profesorii acestei clase erau Vasile Paulini (și ca director) și I. V. Adrian care a predat istoria, limba română și franceză. Mai târziu, după ce s-au înmulțit clasele, a predat numai istoria. La această școală a predat în două perioade : 1859—1861 și 1868—1870. A fost și director de la începutul lui septembrie 1868 pînă în februarie 1869, cînd a ținut locul lui I. Grigorescu care lipsea din oraș.

Dreptre perioada cît a fost profesor la liceu, colegul său de mai târziu, N. Răutu, nota : „Chiar din pragul liceului nostru, găsim un V. Paulini și I. Adrian ; unul cumpătat, statornic, devotat școlii, cu o mare dragoste de dînsa ; celălalt, vioi, mai puțin statornic, gata de a schimba ori cînd breasla de profesor cu cea de revizor, gazetar sau polițai, totuși devotat școlii cu toată inima atunci cînd se găsea în cercul activității ei sau cînd ea avea nevoie de dînsul.¹

1 N. Răutu, Istoria Liceului Laurian, Botoșani, 1906, p. 166.

La 31 august 1864, Consiliul superior de instrucție a numit pentru județele din Moldova cîte un revizor școlar la două județe. Lista de revizori școlari începea cu I. V. Adrian care răspundea de județele Dorohoi și Botoșani.²

Prin circulara din 3 octombrie 1864, ministrul Nicolae Crețulescu indica revizorilor școlari numiți, ca pînă la 1 iulie să înființeze fiecare cîte 60-70 școli rurale în care să se ia ca învățători comunali preoții, diaconii sau dascălii bisericești cu studii de seminar sau școală catihetică, precum și absolvenți de școli rurale cu trei clase. Înaintea tuturor trebuiau să fie preferați absolvenții școlii proparandale din Iași.³

Din acest moment, I. V. Adrian a început o muncă grea de adevărat pionier, pentru a pune în funcțiune școlile comunale,⁴ ca efect al Legii asupra instrucțiunii, lucru ce l-a făcut cu mare acuitate.

La începutul lunii ianuarie 1865 a plecat pe teren pentru a vizita fiecare comună din județul Botoșani și a vedea care sînt posibilitățile locale pentru viitoarele școli. Era însoțit de subprefectul plășii respective. Întors din deplasare, a cerut prefectului la 16 ianuarie, să anunțe în județ că la 25 februarie (1865) va avea loc concursul pentru obținerea posturilor de învățător la școlile rurale.⁵

I. V. Adrian, conform articolului 369 din Legea instrucțiunii publice, a format un juriu examinativ din care mai făceau parte în afară de el ca președinte, un inginer sau în lipsa acestuia medicul județului și institutorul de la clasa a IV-a primară din oraș. Comisia a examinat pe candidați la gramatică, citirea și scrierea cu litere latine, geografia, istoria, catehism, noțiuni de igienă, dreptul ad-tiv, patru lucrări scrise la aritmetică, sistemul legală a măsurilor și greutateilor, noțiuni de agricultură și de artă veterinară „pe cît se va putea“.

După terminarea examenului, la 27 februarie 1865, revizorul I. V. Adrian a înaintat prefectului un tabel cu 23 de învățători „aleși și numiți“ la diferite comune din județ, rugîndu-l să ceară subprefecților instalarea lor, iar primarilor să înlesnească deschiderea școlilor.⁶

Din cei 23 de învățători numiți, revizorul a găsit în școli numai 19. Dîndu-și seama că numărul lor este prea mic, a mai ținut încă două concursuri (martie și aprilie 1865) în urma cărora au fost numiți încă zece noi cadre.

Pînă la 1 ianuarie 1866, inimosul revizor școlar a reușit să pună bazele a 43 de școli rurale, astfel că din cele 50 de comune ale județului Botoșani, numai șapte nu aveau școli.

A fost o muncă grea, de adevărat pionierat pentru I. V. Adrian. A trebuit să facă o serie de deplasări în județele Dorohoi și Botoșani ale căror drumuri se aflau într-o stare deplorabilă, a trebuit să facă nume-

2 Arh. St. Bot., Fond. Prefect., dos. 199/1864, f. 207.

3 Arh. St. Buc., Fond. Minist. Instr., dos. 422/1864, f. 249 și 272.

4 Se numeau comunale fiindcă urmau să se înființeze cîte o școală în fiecare comună.

5 Arh. St. Bot., Fond. Prefect., dos. 199/1864, f. 231, 242.

6 Arh. St. Bot., Fond. Prefect., dos. 199/1864, f. 272

roase demersuri către primării, subprefecturi, prefecturi și minister pentru binele învățămîntului, a intervenit ca salarizarea învățătorilor să se facă la timp. Mulți dintre primii dascăli ai satelor, din cauza condițiilor grele de muncă abandonau cariera aleasă și revizorul școlar trebuia să caute înlocuitor. A intervenit în numeroase rînduri către primari, moșieri ca să înzestreze școlile cu mobilier, să le aprovizioneze cu lemne. S-a zbatut pentru dotarea școlilor cu material didactic și manuale. Cea mai mare greutate a întîmpinat-o în problema localurilor pentru școli, care în marea lor majoritate se instalau într-o cameră a unei case țărănești, improprie pentru buna desfășurare a procesului de învățămînt. Apelul adresat moșierilor și arendașilor de a pune la dispoziția școlii un local, a sunat în van.

La 23 septembrie 1865 raporta prefectului starea zalnică a localurilor de școală : „Școlile sînt așezate în cele mai rele locuințe din comună, încît au aspectul unor mizerabile case părăsite precum la Deleni, Șoldănești, Zlătunoaia, Trușești, etc., apoi mai toate sînt lipsite de mobilamentul necesar învățămîntului.“⁷

La 1 ianuarie 1866, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, urmărind să facă economii, a pus în disponibilitate zece revizori școlari, printre care era și I. V. Adrian.⁸ La 23 martie s-a revenit asupra hotărîrii greșite și de astă dată i s-au atribuit județele Dorohoi, Botoșani și Suceava.⁹

La 1 august 1866, a părăsit prin demisie revizoratul școlar ca protest față de faptul că învățătorii satelor n-au primit salarii, unii din ei pe zece luni, ca urmare a secetei din vara anului 1865, erijîndu-se în felul acesta ca un apărător al învățătorimii în fruntea cărora s-a aflat.¹⁰

Pe lîngă marile sale merite legate de școala botoșăneană din perioada copilăriei ei, I. V. Adrian rămîne și ca un pionier în domeniul culturii prin faptul că a fondat în 1868 prima revistă din fostul județ Botoșani, intitulată „STELUȚIA“. Dacă mai adăugăm și faptul că el este „Gutenbergul“ Botoșanilor, deoarece a pus bazele primei tipografii din oraș, ne dăm seama că el a avut un rol major în viața culturală a orașului, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. La tipografia sa apelau atît autoritățile cît și particularii.

Hebdomadarul STELUȚIA a apărut la 21 ianuarie 1868 avîndu-l ca administrator pe C. Tufescu, a fost tipărită la tipografia sa și avea un caracter literar-cultural.

Revista a publicat poezii naive sau declamatorii, de un romantism deșuet, așa cum sînt cele ale poetului local G. Tăutu : „La ea“, „Românul“, „Arcașul“ etc., legende istorice în versuri și proză : „Voichița“ de I. Adrian sau „Predicatorul și Țepeș“ de G. Tăutu. În fiecare număr apărea cîte un fragment din romanele lui I. V. Adrian „Ștefăniță Vodă cel Tinăr“ și „Petru Măgearul“. Cîntecul său comic intitulat „Postala-

7 Arh. St. Bot., Fond. Prefect., dos. 199 1865, f. 375.

8 Arh. St. Buc., Fond. Ministr. Instr., dos. 454/1866, f. 83.

9 *Ibidem*, f. 97, 121 și 122.

10 *Ibidem*, f. 436.

che Slujbulescu“ ne aduce aminte de eroii lui Gr. Alexandrescu sau de cei ai lui V. Alecsandri din „Clevetici ultrademagogul“ și „Paraponis-tul“. Postalachi Slujbulescu este un personaj tipic al epocii perimate, vânător de situații mănoase care i-ar aduce mari venituri fără muncă. Prin Slujbulescu, I. V. Adrian critică autoritățile corupte arătând că dacă ar fi prefect și-ar cumpăra un bici cu care ar ține norodul la respect, dacă ar fi judecător, s-ar înțelege cu cel căruia i-ar da câștig de cauză, dacă ar fi profesor s-ar descurca și la catedră, deși nu știe carte ș.a.m.d.

*Eu sînt un mare funcționar
Model, pot zice, universal,
Și-n orice slujbă statul m-ar pune
M-aș descurca, 'zău, de minune.
Pot fi îspravnic și procuror
Jude de pace sau profesor,
Polițai vrednic, zapciu de frunte,
Primar or vameș cu condici multe,
Chiar la ministru m-aș bizui
Și ca un pașă aș cîrmui :
Aș face țara prea fericită
Și vistieria de bani sleită.*

Apoi demască societatea nedrept alcătuită :

*Și-ncep a scrie fără cruțare
Că țara geme de împilare
Și că poporul e calicit
Multe biruri l-au copleșit ;
Că vistieria este prădată
Și averea țării la străini dată ;
Că ministerul e ciocoiesc
Și că ne-apleacă sub jug nemțesc ;
Legile toate falsificate,
Că-i tiranie, iar nu dreptate.*

I. V. Adrian a publicat și articole de sociologie, istorie și cultură generală : „Constituirea primitivă a familiei și societății“ ; „Cele dintii trebuințe ale omului“, „Fanarioții“, „Gutenberg“, „Cercetări asupra originei ziarelor“, etc.

În STELUȚIA a publicat fostul primar al Botoșanilor, T. Boyan, vodevilul într-un act „Teatru le țară“ care s-a jucat pentru prima dată la Teatrul Național din Botoșani, în decembrie 1867, pentru beneficiul săracilor. Aceasta dovedește existența la acea dată a unui teatru local.

Activitatea lui I. V. Adrian ca publicist și gazetar mai trebuie completată cu fondarea la Iași a reviste luminate „Bondarul“ (1862) și a publicației „Independentul“ la Botoșani. De asemenea, a colaborat la „Lectorul român“ a lui I. Chernbach din Botoșani.

Opera sa dusă într-o viață de numai 38 de ani și inspirată de Clio în mare parte, o încheiem cu scrierile sale în proză : „Ștefăniță Vodă cel Tânăr“ și „Petru Măgearul“ (romane), volumele în versuri „Suvenire și suspine“ și „Fabule“, precum și cîntece comice, nuvele ș. a. Dacă versurile lui sînt lipsite de valoare literară, centrul de greutate al operei sale rămîne proza care i-a fost remarcată de B. P. Hașdeu.¹¹

Cu toate că a fost văzut de unii în mod peiorativ ca inconsecvent în funcțiile sale, opera și viața lui Ion Veniamin Adrian a cărui strădanie a fost de a dezvolta învățămîntul și cultura botoșăneană, are un pronunțat caracter patriotic ce a avut la bază calitățile specifice oricărui pionier tăria de caracter, stoicismul, patosul, simplitate.

BIBLIOGRAFIE

- „Limba și literatură“, vol. III, 1957, Art. „Reviste botoșănene din trecut“ de prof. Ileana Turușancu, p. 297-298.
- Prof. Ileana Turușancu și ind. Deodat Teodoru, „Scriitorii botoșăneni“, Botoșani, 1962, p. 7-8, lucrare dactilografiată.
- Studii și articole de istorie“, vol. III, Buc., 1966, Art. „Primii 30 de ani din viața școlilor comunale din jud. Botoșani“ (1864—1894), de prof. I. D. Marin, p. 188-190.
- N. Răutu, Istoria liceului Laurian, Bot., 1906, p. 146 și 166.
- Arh. St. Botoșani, Mapa A, nr. 12.

11 Al. Dima, Studii de istorie a teoriei literare românești, 1962.